

Б. Д. ДАЦЮК, ЮРИЙ КРИЖАНИЧ ОЦЕНКА ПОЛИТИЧЕСКИХ И ИСТОРИЧЕСКИХ ВЗГЛЯДОВ

Москва, 1946.

Otkako je, upravo prije devedeset godina, Bodjanski izdao Križanićevu »Gramatiku«, a Bezsonov desetak godina zatim veći dio »Politike«, nije zanimanje za toga neobičnog čovjeka više jenjalo sve do naših dana, kako pokazuje čitav niz kraćih i dužih spisa, koji su se o njemu u različitim jezicima pojavili još i posljednjih tridesetak godina. Istina, ti se noviji spisi donekle razlikuju od starijih, o kojima je Jagić dao kritički pregled u svojoj poznatoj knjizi o tristogodišnjici Križanićeva rođenja.¹ Protivno od Jagićevih nada, u tim novijim spisima ima malo priloga o Križanićevu životu na temelju daljih arhivskih istraživanja i malo kritičkog razrađivanja njegovih spisa, a da i ne govorimo o kritičnom izdanju njegovih sveukupnih djela, koje još uvijek uzaludno očekujemo. Izuzevši nekoliko kraćih monografija, to su većinom pokušaji ocjenjivanja cijelog Križanićeva rada na temelju dosadašnjeg znanja, s naročitim zadržavanjem na tobožnjoj protivurječnosti između Križanića misionara i Križanića ideologa slavenske solidarnosti. Premda su već dosta davno i Valdenberg² i Jagić razumno povezali ova oba pravca Križanićeva djelovanja (ako ih i nisu historijski dovoljno produbili), ipak i poslije toga pojedini pisci ističu čas jednu, čas drugu komponentu kao dominantnu u Križanićevoj ličnosti. Ali dok i oni, koji Križanića shvaćaju u prvom redu kao misionara, i oni, koji misle obratno, ipak dopuštaju, da pored jednoga postoji i drugo, dotle je N. P. Škerović u svojoj raspravi (Posebna izdanja Srp. ak. 109, 1936.) prikazao Križanića kao čistog fanatika unije, kojemu su i napredak Rusije i nacionalna sudbina i sloboda Slavena »pitanja, koja on dodiruje samo utoliko, ukoliko mu mogu poslužiti za njegove vjerske planove«. Do sasvim je suprotnih rezultata došao deset godina poslije Škerovića Dacjuk, kojega je doduše marksističko gledanje na svijet sačuvalo od toga, da se vrati na stare pozicije identifikacija različitih građanskih nacionalističkih ideja sa Križanićevim shvaćanjima, ali je ipak i on složenu Križanićevu ličnost i suviše pojednostavnio.

Dacjukovo osnovno shvaćanje Križanićeve ličnosti dolazi do izraza naročito u prvoj glavi njegove knjige, gdje je riječ o Križanićevim patriotskim idealima. Dok je po Škerovićevu mišljenju Križanić već od mladosti naivan vjerski zanesenjak, koji je na se navukao jagnjeću kožu slavenskog rodoljuba, da tim lakše navede na tanak led pravoslavne Slavene, dotle je po Dacjukovu prikazivanju Križanić četrdesetih godina XVII. st. mlad pregalac, koji se, duboko osjećajući bijedu zapadnih Slavena porobljenih od Nijemaca, baca na proučavanje i čišćenje jezika, zanosno čita knjige o Rusiji, odriče se dobrog položaja odgojitelja banove djece i radije bira skromno mjesto župnika u nevelikim hrvatskim gradovima Nedelišću i Varaždinu, da bi bio što bliži narodu, a u vjerskom jedinstvu Slavena gleda samo sredstvo za njihovo kulturno i političko zbliženje. U to doba (točnije: četrdesetih i početkom pedesetih godina) u njegovu gledanju na svijet još prevladavaju crkveno-religiozni nazoni, i on pogrešno misli, da katolička crkva sredinom XVII. st., kad su njezine političke pozicije već bile podrovane reformacijom i razvitkom buržoazije u evropskim državama, koje su težile za nacionalnim osamostaljivanjem, može još odigrati neku ulogu u pitanju ujedinjenja slavenskih naroda. No Križanić će se doskora uvjeriti o pogrešnosti takva mišljenja. Videći za vrijeme svojega drugog boravka u Rimu (1652—58), da

¹ Život i rad Jurja Križanića, Zagreb 1917.

² Государствени идеи Крижанича, Петроград 1912

njegovi patriotski ideali ne nailaze kod rimskih kardinala ni na kakav odziv, on se negdje u drugoj polovini pedesetih godina sve više udaljuje od Rima, da 1658 sasvim prekine s papinskim prijestolom. To se, misli Dacjuk, vidi iz toga, »što se Križanićevi protivu-erkveni i antiklerikalni ispadi, upereni protiv pape i patrijarha i neobični u ustima jezuita-propovjednika, osnivaju prvenstveno na njegovim ličnim opažanjima iz toga perioda«, jer je baš pedesetih godina imao mnogo prilike da promatra različite predstavnike katoličkog, pravoslavnog i unijatskog svećenstva. On se otad sve više udaljuje od bogoslovskih ideja i bavi se juridičkim i političkim znanostima. U svezi s tim on je proučio opširnu literaturu, među ostalim i djela Machiavellijeva, u kojima je našao ideju centralizovane apsolutne države, za kakvom je tada težila buržoazija talijanskih gradova. Srodivši se dolaskom u Moskvu s ruskim narodom i razvijajući dalje svoje planove o oslobođenju Slavena, on se uvjerava, da ta oslobodilačka misija ne može pripasti Rimu, nego Rusiji. Predodžba o Križaniću kao o monahu-jezuiti, koji se sprema da djeluje u korist zbliženja Rusije s Rimom, sasvim je kriva, jer »nema nikakvih činjenica, koje se odnose na 60—70-c god ne XVII. st., a koje bi makar i djelomično potvrđivale takav zaključak« (str. 8). Istom poslije neuspjeha u Moskvi počeo se Križanić »u drugoj polovini sedamdesetih godina« ponovno baviti bogoslovljem. U to doba piše djela kao »O promislu« i »Tumačenje historijskih proročanstava«. Duhovno shrvan, on je poslije dolaska iz Tobolska u Moskvu opet stao težiti za svezama s kongregacijom i za povratkom u Rim.

Već je sovjetski kritičar Goldberg³ istakao svu jednostranost ovakva gledanja na Križanića. »Mjesto da shvati, kako se je u ličnosti Križanićevoj moglo organički sjediniti žarko pozivanje na jedinstvo Slavena i duboka katolička religioznost, koja je Križanića silila da govori o ujedinjenju Slavena u jednoj, katoličkoj, crkvi kao o zadaći ne manje važnoj nego što je nacionalno oslobođenje i kulturno-političko ujedinjenje Slavena, mjesto te bezuvjetno vrlo složene, ali neophodne analize, B. Dacjuk naprosto ostavlja po strani sve, što je povezano s Križanićevim katoličanstvom, proglašujući to nebitnim.« U svezi s tim pokazuje Goldberg na jednom primjeru i to, kako Dacjuk znade istrgnuti pojedinu Križanićevu rečenicu iz teksta, koji u cjelini ima sasvim drugačiji smisao, a takva jednostranog navođenja i povezivanja za volju unaprijed stvorenoj tezi ima u knjizi i više nego što je Goldberg naveo. Prikazujući događaje, koji su mogli djelovati na mladog Križanića, pisac na pr. ukazuje (inače historijski sasvim ispravno) na reakcionarnu ulogu katoličke crkve u progonima Čeha poslije bitke na Bijeloj Gori, izvršenim »pred Križanićevim očima«, ali ne navodi, da Križanić sa svoga katoličkog stajališta odobrava, što je Ferdinand II. protjerao sve heretike iz svoje države. Radi toga, veli Križanić, »mnogie njemeckie gradi rat suprot njemu podvigoše, ali bog jest pomogel Ferdinandu, da jest svoje deržavy obranil i mnogo luče ukrepil.« (Pol. I, 365). Na drugom mjestu (str. 34/35) ističe pisac, kako Križanić strogo luči strane pisce, koji su pisali o Rusiji dobronamjerno, od onih, kojih su spisi puni neprijateljskih ispada (»lajanja«) protiv Rusije, dok Križanić i tu dodaje, da su oni prvi katolici, a ovi drugi protestanti, koji samo radi popovskih grijeha odvođe ljude od rimske vjere u svoju herezu, pa u svojoj navici da ogovaraju žele to isto postići i kod pravoslavnih (Pol. I, 168/169). Objasnjujući Križanićevo stajalište prema španjolskim osvajanjima Zapadne Indije veli pisac: »Ružna je, s Križanićeva gledišta, u takvim ratovima i uloga crkve. On ukazuje, na primjer, kako su se misionari tada razlili po zemlji Indijanaca, da bi ih nasilno priveli kršćanstvu, i s toga jest bilo mnogo spora i kriča et episkopov, koji sut i knjigi ob tom pisali i propovedali«. Treba konstatovati, da Križanić ne govori ni riječi o misionarima, već želi naprotiv kazati, da su se katolički biskupi protivili osvajanju tih zemalja. Tako su ovo mjesto (Pol. II, 110) shvatili i Valdenberg (309) i Jagić (443—444), dok je ono kod Dacjuka dobilo sasvim obratan smisao. (Križanić je čak

³ Вопросы истории 1947, br. 4, str. 124.

donekle ispričavao španjolske osvajače, v. Jagić, n. n. m.). Ali i ne gledajući na slične primjere jednostranog iskorišćivanja Križanićevih tekstova, dovoljno je pročitati čitavu »Politiku«, pisanu šezdesetih godina, kad su se po Dacjuku »niti, koje su Križanića idejno povezivale s Rimom, konačno pretrgle«, pa da se vidi, kako Križanić na mnogo mjesta brani katoličku crkvu, ako i nije u tom spisu, namijenjenom ruskom caru, mogao otvoreno propagirati katolicizam, kako ističu i Jagić i Goldberg. Osim stalnog pobijanja protestantskog i grčkog utjecaja on na pr. na nekoliko mjesta tumači rečenicu: »Ti si Petar, t. j. kamen«, objašnjujući kako su rimski carevi, neprijatelji crkve, propali, dok Rim kao papina stolica vječno stoji (I, 429; II, 289). Za Grke veli, da su nas (t. j. Ruse) doduše naučili pravoj vjeri, ali su joj dodali i shizmu (II, 185). On brani katoličku crkvu od grčkog prigovora da je heretična pozivajući se na Bellarina i druge kat. pisce (II, 210) i napadajući Konstantina Monomaha i patrijarha Cerularija zbog lažnih knjiga protiv Latina (II, 212), dok hvali papu, što se skromno naziva *servus servorum dei* (II, 354). Jednom tvrdi čak i to, da ruski narod dosad nije bio kriv radi shizme, a sad jest (II, 220) i t. d. Zato s pravom veli Goldberg, da bi ova knjiga imala mnogo veće naučno značenje, kad njezin pisac ne bi uporno nastojao oko toga, da izgadi ono, što se nama u XX. v. čini kod Križanića protivurječnim, a što je za XVII. v. potpuno zakonito, već kad bi nastojao utvrditi, »u kojim slučajevima katolički svećenik Križanić zaslanja Križanića povjednika slavenskog jedinstva, u kakvim su slučajevima protivunjemačke izjave izazvane gnjevom slavenskog rodoljuba, a u kakvim mržnjom katolika prema protestantskim hereticima«, ma da je taj posao neobično komplikovan. To bi još bolje postigao, kad se ne bi ograničivao na samu »Politiku« (i to ne na čitavu, jer se na Valdenbergove izvatke iz neizdanog dijela »Politike« nije obazirao), već kad bi uzeo u razmatranje i druga djela. To je ograničivanje dakako u svezi s nedokazanom tezom o Križanićevu idejnom prekidu s Rimom 1658, na koju se mogu primijeniti Jagićeve riječi o donekle sličnom, iako drugačije obrazloženom shvaćanju Cvetajeva u knjizi o protestantima u Rusiji (1890): »Bilo bi sasvim krivo i naopako, da se Križanić razdvoji u dva različita čovjeka: kod prvoga puta u Rusiju da bi bio zastupnikom katoličke misije, kod drugoga narodne slovenske misije. Ovako ga bješe shvatio još Cvetajev, koji u god. 1890. napisa o njemu ovako: Prvobitni Križanić ne izbjegne običnoj sudbini katoličkih djelatelja, bješe obuzet idejom katoličke propagande, radi koje, da je proveo, bješe pošao u početku carevanja Alekseja Mihajloviča u Smolensk i odande dopro u Moskvu. Faktično stanje stvari i napredak u obrazovanju otriježnijiše ga, te se nakon deset godina javlja i opet u Rusiji, ali sada već sa posve drugim namjerama. Upoznao se potanje sa savremenim i prijašnjim stanjem Slavenstva, koje mu se pokazivalo vrlo žalosnim, osvjedočio se sada o neminovnoj potrebi, da se okani misije u korist Rima među Slovenima te da potakne među njima pitanje narodnosti, političko i prosvjetno (Cvetajev n. n. m. 767.). Sav tečaj Križanićeva života u našem pripovijedanju dokazuje jasno i očito, da ovo mišljenje o dva sasvim različita Križanića nije ni na čemu osnovano niti se može opravdati« (Jagić 120/1).

Velik je nedostatak Dacjukove knjige i u nedovoljnom iskorišćivanju literature, osobito naše. Dajući u uvodu kratak kritički pregled literature o Križaniću, pisac doduše navodi i Jagićevu knjigu, ali se očito nije njom služio, pa je čak i godinu njezina izlaženja zabilježio pogrešno. Da ju je upotrebljavao, ne bi zacijelo zagrebačku gimnaziju nazivao duhovnom seminarijom niti Križanića monahom jezuitom, a doznao bi bio i to, da Križanić nije bio na naukama u Beču, kako su tvrdili stariji Križanićevi biografi. U Jagićevoj bi knjizi bio našao i točnije razradene podatke o župnikovanju u Varaždinu, odakle se Križanić neprestano nastojao iskopati, da se može posvetiti svojem misionarskom pozivu. Jagić bi mu bio poslužio i za točnije datiranje nekih Križanićevih spisa, a naročito spisa »O promislu«, pisanog u Tobolsku 1666/7, neposredno poslije »Politike«, s kojom je sadržajno i dosta povezan, dok ga je Dacjuk smjestio u sedamdesete godine, bliže »Tuma-

čenju historijskih proročanstava«, kako je bolje odgovaralo njegovoj tezi, da se Križanić šezdesetih godina manje bavio bogoslovskim pitanjima (premda se i u »Politici« na bezbroj mjesta osjeća, da je knjigu pisao čovjek bogoslovskeg obrazovanja). Da je Križanić umro 1683, a ne 1682, mogao je pisac doduše doznati i iz svakog historijskog udžbenika, gdje se spominje opsada Beča.

Još je veći nedostatak ne samo Dacjukov, nego i drugih Križanićevih biografa, što su redovno slabo upućeni u našu kulturu i književnu prošlost, pa prema tome i u sredinu, iz koje je izišao Križanić, na što se je već M. Murko više puta tužio. Čitajući većinu spisa o Križaniću, osobito stranih, dobiva se utisak, kao da je Križanić bio prvi ili čak i jedini Hrvat ili uopće Slaven onoga vremena, koji je došao na misao o slavenskoj narodnoj zajednici, dok je ta misao, našavši svoju formulaciju već u doba humanizma (u Pribojevićevu predavanju *De origine successibusque Slavorum*, Mleci 1532), bila uistinu u Križanićevo doba raširena kod svih hrvatskih učenih ljudi, počevši od historičara kao što je Mavro Orbini (čije djelo, prevedeno u doba Petra I. na ruski, Dacjuk nigdje ne spominje) pa do pjesnika Barakovića, Gundulića i drugih. Kad na pr. Križanić spominje, kako je naš jezik star i stvoren od boga »v razmnoženiju jezikov«, kad je živio »naš prvij otec Sloven« (Pol. I, 346), on govori otprilike isto, što i Baraković u spjevju »Vila Slovinka« iz 1613, ma da ga vjerojatno nije ni poznao. A što je za razumijevanje Križanićevih ideja još važnije: tom su se mišlju o Slavenima oduševljavali i kulturni radnici u službi katoličke protivureformacije, tako da je poznavanje toga vremena neobično važno upravo radi onoga, što ističe Goldberg, t. j. da se shvati organska povezanost težnje za unijom s težnjom za slavenskim jedinstvom. Tipičan je primjer za to I. T. Mrnavić, koji se nije žacao ni od historijskih falsifikata, da što više uveliča slavensku prošlost, izmišljajući među ostalim i to, da je car Justinijan bio Slaven i da se zvao Upravda (u što još uvijek vjeruje Deržavin u svojoj »Istoriji Bolgarii«). To je uočio i F. Šišić u raspravi o Mrnavićevu falsifikatu, tvrdeći, da je Mrnaviću lebdjela pred očima »slavna narodna slavenska prošlost u čisto katoličkoj slavi«, dok je M. Murko uopće tu misao, ističući kao jedno od svojstava naše protivureformacije, »da slavensku prošlost preobražava u katoličkom svijetlu«, ali je i Murkova radnja o značenju reformacije i protivureformacije za duhovni život Južnih Slavena ostala Dacjuku nepoznata.⁴ I u stvaranju nekog vještačkog jezika na temelju hrvatskog, staroslavenskog i pozajmica iz drugih slavenskih jezika imao je Križanić prethodnika, počevši od Šime Budinića (kojega je F. Kurelac zbog toga i nazvao prvim »vseslovincem« hrvatskim) pa do svojega pokrovitelja Rafaela Levakovića, koji je po nalogu Rima i pod utjecajem unijata Metodija Terleckoga prvi rusificirao hrvatske glagoljske crkvene knjige.⁵ Dacjuk doduše pokušava, da Križanića nekako poveže s njegovim vremenom, ali kako ne poznaje našu prošlost, traži analogije u prvom redu kod Čeha (Balbína, Jana Sudetskog), a od naših ljudi spominje samo vilu Sjevernicu iz jedne Palmotićeve drame (ne »poem«) i pokret Zrinskog i Frankopana, o kojem nema sasvim jasne predodžbe, dok bi mu bolje poznavanje tadašnje Hrvatske bilo uvelike osvijetlilo Križanićevo mržnju na Nijemce. Izučavanje naših tadašnjih prilika bilo bi ga navelo i na to, da kritičnije gleda i na neke Križanićeve izjave o zapuštenosti našeg jezika i o nedostatku historijskih djela, jer je upravo doba reformacije i protivureformacije bilo doba živahnog i plodonosnog interesovanja za jezik. Obuzet od mladosti svojom idejom o djelovanju u Rusiji, Križanić kraj sve svoje ogromne naćitanosti nije očito dospio da prati kulturni rad u svojoj domovini, pa je čudno, da nije znao ni za Kašićevu gramatiku, koja je izišla u Rimu 1604, ni za Mikaljin rječnik iz 1649—51, ni za Mavra Orbinija, ni za Ratkajevu djelo *Memoria regum et banorum*, izašlo u Beču 1652. Tako ne će biti vjerojatno ni Dacjukovo

⁴ F. Šišić, Nastavni vjesnik IX (1901). M. Murko, Slavia IV. V. (i posebno, 1927).

⁵ Utjecaj Levakovićev na Križanića istakla je naročito Hildegard Schaefer u spisu *Moskau das dritte Rom*, 1929, str. 108/9.

nagađanje o Križanićevu poznavanju srpske i bugarske književnosti (str. 66). Dacjukova neupućenost u naše prilike opaža se i drugdje, tako na pr. kad ističe (str. 25), kako je mladi Križanić u slučaju, da Rusi prihvate katolicizam, držao mogućim čak i to, da sačuvalu crkveni obred i štampanje knjiga na ruskom jeziku, premda katolička crkva upotrebljava latinski, ne znajući očito za postojanje staroslavenskog jezika u crkvi kod katoličkih Hrvata.

Svi ovi nedostaci uvelike zasjenjuju bolje dijelove Dacjukove knjige, na pr. njegovo pravilno shvaćanje Križanićevih misli o odnosu Rusije prema drugim slavenskim narodima, naročito Poljacima, prikaz Križanićeva razotkrivanja agresivnih planova Nijemaca protiv Slavena i dosta vještu sistematizaciju Križanićevih historijskih i društveno-političkih pogleda u drugoj i trećoj glavi. Ipak i u posljednjima ima tvrdnja, koje bi trebalo bolje potkrijepiti dokazima, da postanu uvjerljive. Pitanje je na pr., da li je Križanić, moleći po dolasku u Moskvu da bude namješten kao carski ljetopisac, imao na umu »veliko djelo, koje bi obuhvaćalo historiju južnog, zapadnog i istočnog Slavenstva od momenta prvog spominjanja tih naroda do konca XVI. v.«, ili ono, što je kasnije i radio, t. j. politička razmatranja potkrijepljena historijskim činjenicama. Pogotovu je odviše smjelo, kad Dacjuk (u 3. odj. druge glave, str. 69 i d.) Križanićevu shvaćanju mudrosti daje značenje neke duboke historijsko-filozofske koncepcije i kad u prastarim empiričkim opažanjima nalazi srodnost s idejama Vicovim, služeći se i tu nepotpunim citatima. Naročito ga na isporođivanje s Vicom zavodi u »Politici« (II, 145) iznesena misao, da i narodi imaju svoje djetinjstvo, muževno doba i starost, ali zaboravlja dodati, da je Križanić po vlastitom priznanju tu misao našao kod rimskog historičara Flora, izvodeći iz nje samo to, da su ljudske stvari nepostojane i promjenljive i da se svaki pojedini narod ne nauči odjednom, već »po dugih vremenah« razumu i mudrosti, koja mu je potrebna »k obščemu žitiju i k narodnomu strojeniju«. Križanić potkrepljuje taj svoj izvod oduljim citatom, navodeći točno svoje vrelo, t. j. Machiavellijeve *Istorie fiorentine*, dok Dacjuk navodi iz tog citata jednu rečenicu kao da je Križanićeva. Koliko je pak stara misao, da se jedan narod uči mudrosti i istini od drugoga, vidi se po tom, što Križanić za njezinu potkrepu navodi riječi M. T. Varrona i Cicerona (Pol. I, 108). Križanić, veli Dacjuk, unosi u tok svjetskog razvitka svoju periodizaciju (Pol. I, 355), a uistinu se radi o tumačenju starozavjetnog Ezdrinog proročanstva o orlu s tri glave, na koje će se, kao i na Danijelovo proročanstvo o propasti četiriju carstava, Križanić ponovno vratiti u »Tumačenju historijskih proročanstava«, da bi pobio mišljenje o Moskvi kao trećem Rimu. Na slabim nogama stoji i objašnjavanje spisa »O promislju« (str. 74/5), jer Križanić kao katolički teolog zacijelo nije mislio, da se ideja o promislju odnosi samo na početne i završne faze u historiji naroda, a da su unutar tih historijskih odsjeka ljudi djelovali izvan dosega božjega promisla. Slično će biti i s Dacjukovim isporođivanjem Križanića s Machiavellijem (str. 80 i dr.), iz kojega je Križanić dođuše uzimao po koji vjerski indiferentan citat, ali ga je inače smatrao »đavolovim sinom« (*filius diaboli*), a njegovu doktrinu »pseudo-političkom« i heretičkom (Valdenberg 89, citat iz neizdanog dijela »Politike«). Na sigurnijem će putu biti po svoj prilici oni, koji smatraju, da Križanićevi osnovni teoretski nazori o državi potječu iz Tome Akvinskoga, kako su ga interpretirali u tadašnjim isusovačkim kolegijima,⁶ što dakako ne znači, da se Križanić nije koristio i novijim piscima i teoretičarima apsolutne i samostalne nacionalne monarhije, nalazeći praktičnu potvrdu za njihove teorije naročito u ruskoj historiji. Križanić nam uostalom i tu ide na ruku, veleći da svi »knjižnici« i crkveni oci drže »samovladstvo« za najbolji oblik vladavine. Među »svim knjižnicima« može biti i Machiavelli, ali nije vjerovatno, da je upravo Machiavelli, o kojem je imao najgore mišljenje, utjecao na formiranje njegovih ideja u onom smislu, u kojem to prikazuje Dacjuk.

⁶ V. Schaefer, sp. dj. 115.

Da se raščiste ova i ovakva pitanja o utjecaju različitih pisaca na pojedine Križanićeve razore, za to će biti potreban još čitav niz monografija iz pera ljudi različitih struka, kako i Dacjuk u uvodu ističe, ali je jedan od najvažnijih preduvjeta za takvo izučavanje kritično izdanje svih Križanićevih spisa, jer i za samu »Politiku« još i danas vrijedi ono, što je rekao Jagić prije trideset i dvije godine: »Naše je dakle poznavanje Križanićeve glavnog djela, njegove Politike, na žalost, da me reknem sramotu, još uvijek vrlo nepotpuno«. Naprotiv je zaključivanje na temelju jednostrano odabranih i protumačenih citata iz pojedinih djela i vremenskih odsjeka, na kakvo nailazimo kod Dacjuka, kadro još više zamutiti Križanićevu sliku.

Mihovil Kombol

DR. ZLATKO HERKOV, STATUT GRADA RIJEKE IZ G. 1530

Nakladni zavod Hrvatske, Zagreb 1948, str. 609 malog oktava.

Autor je svoju radnju razdjelio u tri osnovna dijela: 1. Uvod (str. 7—118), 2. hrvatski prijevod statuta (119—320) i 3. izvorni latinski tekst statuta (325—555). Dalje slijedi abecedno kazalo (537—588) prema latinskim natuknicama iz izvornog teksta i Tumač manje poznatih riječi (589—594), a na kraju Sadržaj (str. 595—609). U Dodatku se nalaze reprodukcije fotografija: uvodnog dekreta, prve strane statuta kao i jedne »kopije autentike« iz hrvatski pisanog zapisnika riječkog suda, i na kraju dvije slike grada Rijeke, jedna iz kraja XVII. v. (po Valvasoru), a druga iz polovice istog vijeka. Statut je gradu Rijeci dao s uvodnim dekretom od 29. srpnja 1530 kralj Ferdinand. Njegov su original za vrijeme okupacije odnijeli Talijani, tako da on autoru kod spremanja tog izdanja nije stajao na raspoloženju. Zato se je on poslužio njegovim prijepisom, koji se čuva u Sveučilišnoj biblioteci u Zagrebu (pod signaturom R. 3503), a za koji kaže, da »se može nazvati dobrim«. Ipak je tekst prijepisa nadopunjavao prema tekstu, što ga je prema originalnom primjerku izdao Silvino Gigante u Monumenta di storia Fiumana I, 1910, na Rijeci. Autor bi bio dobro uradio, da je u napomenama pod svojim tekstom označio, gdje je odstupio od svog osnovnog predloška, jer čitalac ne može da vidi razlike, koje postoje između Giganteova teksta prema originalu i autorova teksta prema prijepisu u Sveučilišnoj biblioteci. Iako vjerujemo, da nema razlike u bitnim stvarima, bilo bi ipak korisno da, radi kritičnosti, imamo pred očima oba teksta.

U reprodukciji latinskog teksta statuta najviše bi se moglo prigovoriti proizvoljnoj i nedosljednoj interpunkciji, kojom je autor ispresijecao sam tekst, a koja više muti, negoli što rasvjetljuje sam smisao. Kao primjer navodimo, kako je interpunkcija provedena u uvodnom dekretu Ferdinanda na str. 325—325. Tako su na mnogo mjesta stavljeni sasvim suvišno zarezi, što smeta glatkom čitanju teksta. Još više smetaju točke, koje raskidaju vezu među rečenicama, što su po smislu povezane. Tako je na str. 325 redak 20 odozgo stavljena neopravdano točka pred »et e diverso«, tako je učinjena posebna rečenica, koja u retku 25 svršava sa »necessum est«, iako se taj »necessum est« odnosi i na prethodnu rečenicu, koja je od njega zavisna; a budući da tako odvojena rečenica nema smisla, bio je autor prisiljen da stavi u hrvatskom prijevodu točkice, kao da je latinski tekst nerazumljiv. Ipak, tekst je bez te točke dobro razumljiv i u prijevodu glasi: »A mi treba da pomazemo, da se općinska zajednica održi i sačuva u časnom i doličnom stanju, pravednosti i u uslovima odličnih običaja, a naprotiv da se zločinstva i zla i gore opačine, kako po pravu treba, kazne«. Sličnih slučajeva pogrešne i suvišne interpunkcije nalazimo i u daljem

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

GODINA II

1 9 4 9

BROJ 1-4

TISAK I NAKLADA NAKLADNI ZAVOD HRVATSKE / ZAGREB

R E D A K C I O N I O D B O R

V L A D I M I R B A B I Ć
M I R O S L A V B R A N T
G R G A G A M U L I N
M A R K O K O S T R E N Ć I Ć
J A R O S L A V Š I D A K

G L A V N I I O D G O V O R N I U R E D N I K

J A R O S L A V Š I D A K

I Z D A J E

POVIJESNO DRUŠTVO HRVATSKE

Z A G R E B

Izdanje Nakladnog zavoda Hrvatske

Za nakladnika Dr. *Edo Musić*

Naklada 3.500 primjeraka

26 štampanih araka

Tiskanje dovršeno 8. I. 1950

u tiskari Nakladnog zavoda Hrvatske

Zagreb, Frankopanska 26

45137